

Smaastykker.

Skiftevæsnet på sjællandske lovs område og bobrud og
førlov på Møn i 1600-tallet.

Af

Hans H. Fussing.

Offentligt skifte foretaget av herlighedsejeren på landet blev først lovligt fastslået i Danske Lov 5—2—90, men selv om arveskiftet normalt var privat, findes der dog eksempler på offentlighedens — kronens eller husbondens — deltagelse i skiftebehandlingen tidligere. Når *Matzen* hævder¹, at enhver husbond øvede skifteret længe før Danske Lov, synes dette ikke at være rigtigt, men kun at være foregået undtagelsesvis før 1630. I al fald kendes den private husbonds deltagelse i skiftet først med sikkerhed fra 1653, og det sted, *Matzen* henviser til som grundlag for sin påstand om², at universitetet havde udøvet retten til skiftehold efter sine tjenere ved fogeden³, viser kun, at der er blevet skiftet efter en bortløbet bondekone, og at der på skiftet tilfaldt universitetet et øg, men ikke, at universitetets foged var skifteforvalter.

I følge *Ostersson Veylle*⁴ var det både på kronens og adelens gods *nohle steder* skik, at ridefogeden eller herredsfogeden var til stede på skiftet for at sørge for, at enker og børn fik værger, og at herlighedsejeren fik sine krav dækket, og om dette skulle

¹ H. Matzen: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie II (1879), 301.

² *Ibd.*, 304.

³ H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie II (1872), 356.

⁴ C. Ostersson Veylle: Glossarium juridicum 3. udg. (1665), 53 f.

ridefogeden med herredsfogeden og dannemænd udstede et vidnesbyrd. Han skrev sin bog i 1641, og udtrykket »nogle steder« tyder ikke på en fast ordning, og i det hele viser stedet ikke, at der er tale om noget egentligt offentligt skifte, men herudav *kan* det offentlige skifte have udviklet sig. I herredstingbøgerne har jeg ikke før det nedennævnte skifte fra 1628 fundet eksempler på, at husbondens repræsentant har optrådt på skiftet, udover at han kunne gøre sine krav gældende i boet, hvad der er skifteværnets ordning uvedkommende. Imidlertid findes i Kalundborg lens sagesfaldsregister fra 1620¹ en tilførsel om, at en bonde »for han holdt ulovligt arveskifte i Kongsted efter hans broder uden øvrigheds vidskab og ej udlagde førlov« måtte bøde 5 dl. Heri ligger formentlig kun, at øvrigheden, det vil her sige lensmanden, skulle have at vide, at der var skiftet, for at lenet kunne få de førlovspenge, som bonden her ikke havde ydet. Der findes ikke i de i denne anledning gennemgaaede lensregnskaber fra Roskilde, Kalundborg, Tryggevælde og Vordingborg len spor av, at en regelmæssig anmeldelse av skifterne har fundet sted, idet regnskaberne kun indeholder fortegnelse over de ydede førlovspenge.

De steder hos Osterssøn Veylle, der peger i retning av et vist offentligt indseende med arveskifter, er to. Det hedder således hos ham² »I Danmarck . . . hafver hid indtil været i brug paa somme steder, at hvor . . . Skifte skeer paa Landsbøgden, paa Kongens, Adelsens eller oc andris Gods, at Fogden ofver Stedit, ja endocsaa Herritzfogden, da endelige maa være tilstede, oc hafve indseende, til den ende, at fattige Encker oc smaa Faderløse Børn, blifve med gode og vedderhaftige Verger forsiunet . . . Disligiste paa Hosbondens vegne tilsee, at hand bekommer sit ud . . .« Her er dels tale om beskyttelse for enker og børn, og det er formentlig ad den vej, at offentligt skifte har udviklet

¹ Her som overalt i det følgende betegnes et lensregnskab ved det år, hvori regnskabet er avsluttet, således at 1620 omfatter tiden 1. maj 1619—30. april 1620.

² Anf. v. s. 53 noten.

sig, dels om husbondens krav efter en fæster, men her er ikke tale om nogen avgift av boet eller arvingerne til kronen.

En skifteavgift *kan* være opstået av et andet hos Osterssøn Veylle omtalt fænomen¹. Når værger, kreditorer eller andre begærer et skiftebrev udstedt » . . da betalis Fogden, som ret er, aff dem . . . oc derforuden for saadan hans umag oc tilsuun paa Skifte, gifvis hannem gemeenlig oc særdelis, det beste Bonde Hiunde i Boen findis (forstaa i Sieland), som hannem oc underleggis at sidde paa, som en ære, det første hand indkommer oc sætter sig ned, paa Kongens eller Hosbondens vegne, oc der foruden, en Rixdaler eller to, efter Boens tilstand eller dets værd Her optræder fogeden på kongens og husbondens vegne, altså . . .« som offentlig myndighed, og det fremgår av det følgende, at fogeden skal holde en *skiftebog* — se herom ndf. — og dette er vel også et vidnesbyrd om offentligt tilsyn med skiftet, men selve avgiften, både den symbolske hynde og pengene, synes fremkaldt av det særlige krav om udstedelsen av et skiftebrev. Når avgiften i penge kan variere efter boets tilstand, har den en helt anden karakter end den nedennævnte mønske avgift bobrud, der var en fast størrelse, men det er bemærkelsesværdigt, at Osterssøn Veylle kun nævner fænomenet fra Sjælland, hvis forhold han ganske vist var bedst kendt med.

Hvordan praxis har formet sig kan ses av det i det følgende brugte materiale, der omfatter alle bevarede skifteprotokoller fra kronens og adelens gods på Sjælland før 1660², det vil sige fra den periode, da den særlige mønske skifteavgift, der er hovedformålet for denne undersøgelse, kan oplyses. Yderligere er nogle oplysninger hentet fra tingbøger. Da forholdene i de andre landsdele var baseret på et andet lovgrundlag, er det naturligt her blot at undersøge, hvor vidt der i denne periode findes offentligt skifte på sjællandske lovs område, og hvorvidt der ved arveskifte der skulle ydes nogen avgift til kronen.

I Ølstykke herreds ældste tingbøger 1624—29 findes een sag,

¹ Osterssøn Veylle: Anf. v., 54.

² Nogle stikprover fra de gejstlige skifteprotokoller viser, at der ikke der er tale om nogen avgift til kronen.

der kaster lys over forholdet¹. En mand følte sig 1628 forfordelt ved skiftet efter sin broder og hævdede, at registreringen av boet »ikke så lovligen at være gjort udi deres nærværelse, som med skifte har at bestille, som er ridefogeden, herredsfogeden, skifteskriveren, ej heller til tinge at være stadfæstet«. Efter dette skulle det synes, som om skiftet eller i al fald registreringen burde have været afholdt under medvirkning både av en repræsentant for husbonden, her lensmanden på Københavns len, herredsfogeden og den skifteskriver, der ellers ikke kendes på denne tid, men i alle andre skiftesager, der omtales i tingbogen 1624—31 og 1635—39, omtales kun vurderingsmænd, ikke repræsentanter for lensmanden eller herredsfogeden. Der kan nu ikke være tvivl om, at skifter her er blevet afholdt under øvrighedens tilsyn, for den bevarede skifteprotokol² fra dette herred 1630—37 er av lensmanden *Mogens Sehested* autoriseret på følgende måde: »Denne skal være en skiftebog, hvorudi der skal skiftes til alle skifter i forskrevne herred, og herredsfogeden samt skriveren derover nærværende at være til stede, så og at begge parter vederfares, hvis ret er, som herredsfogeden og skriveren vil ansvare og være bekendt, tilmed skal og ingen fordriste sig at gøre noget skifte uden forskrevne herredsfogedens samt skriverens nærværelse, uden de derfor vil straffes som vedbør. . . . Københavns slot den 1. maj ao. 1630«. Denne autorisation blev læst på herredstinget d. 1. juni 1630, men nogen hjemmel for skifteprotokollens oprettelse har ikke kunnet findes i lovgivningen eller kongebreve. Det første skifte indførtes 1630 $\frac{23}{6}$ i skiftetbogen, og denne sluttede 1637. I en række skifter, dog langt fra i alle, indførtes som udgift specificeret betaling til ridefogeden, herredsfogeden, skifteskriveren og vurderingsmændene eller et samlet beløb: skiftets bekostning, men der er her kun tale om sportler til de pågældende, ikke om nogen avgift til kronen fra boet eller arvingerne.

Da en senere lensmand over Københavns len *Niels Trolle*

¹ Ølstykke h. tgb. 1628 $\frac{25}{11}$, 1629 $\frac{28}{4}$, 1630 $\frac{19}{1}$, 1631 $\frac{16}{4}$ og 1635 $\frac{28}{4}$.

² Københavns amt. Amtsforvalterens arkiv. Landsarkivet.

²⁵/₂ 1640 autoriserede en skiftebog for Smorum herred, hedder det: »Er denne bog forordnet til en skiftebog . . . som efter kgl. maj. forordning skal ved skriveren være på skiftet til stede . . .«, men der er heller ikke i årene 1630—40 fundet nogen forordning, som påbyder indførslen af skifteprotokoller på landet. Selv om der kun er bevaret nogle få skifteprotokoller fra det sjællandske krongods før Danske Lov, kan der næppe være tvivl om, at de har eksisteret og har været betragtet som en selvfølge i midten af 1600tallet, idet autorisationen for Kronborg lens skiftebog 1640—42, Amager birks 1659—67 og Sokkelund herreds 1668—83 er rent formelle og ikke har nogen redegørelse for skiftebogens brug. I de her nævnte findes i skifterne ligeledes kun anført sportler til rettens betjente, men ingen avgift til kronen. Det samme gælder Hørsholms skiftebog 1649—59, der mangler det titelblad, hvorpå autorisationen kan have været indført¹.

Skifteprotokoller er også blevet indført på adelsgodset, for da hr. *Christen Skeel* til Fussingø i 1651 erhvervede de tre sjællandske gårde Vallø, Gunderup og Rudholt, alle i Bjæverskov herred, autoriserede han i 1653 for hvert gods en skiftebog, der dels indeholder skifter, dels registreringer. Autorisationen indeholder blandt andet bestemmelser om, at der i skiftebogen skal indføres, hvad der gives fageden og skifteskriveren for deres umage. Denne sidste skulle have 1 rdl. i boet efter en gårdmand eller hans kone, ¹/₂ rdl. efter en husmand eller husmandskone, en taxt der dog ikke overholdtes, men heller ikke her er der tale om nogen avgift til herskabet. Da autorisationen indeholder en meget fyldig redegørelse for, hvordan der skulle gås frem på skiftet, er det sandsynligt, at protokollerne er de første på disse godser, for ellers var der næppe grund til at fastslå så omhyggeligt, hvad skiftebogen skulle indeholde.

Som nævnt er der ikke fundet nogen lovhjemmel for indførelsen af skiftebøger eller for offentligt skifte i det hele taget før 1660, — tværtimod går al lovgivning ud fra, at skiftet foretages af næste frænder, — og dette måtte vel være forudsætningen

¹ Protokollerne ligger i de pågældende amtsforvalterarkiver.

for, at kronen kunne kræve en avgift av skiftet, men i visse tilfælde kunne »kongens foged« optræde i stedet for den ene av de næste frænder, når denne havde lovligt forfald, nemlig i et bo, hvor arv og gæld blev fragået uanset, om dette var adeligt eller ikke adeligt. I følge forordn. av $\frac{1}{7}$ 1623 om gældssager skulle en av de næste frænder »med kongens foged« overvære registreringen av et bo, når den anden av de næste frænder var forhindret, og det er derfor muligt, at det offentlige først har deltaget i *registreringen*, og at deltagelsen i skiftet har udviklet sig derav. I recessen 1643 siges dette udtrykkeligt også at gælde i adelsboer. Hvem »kongens foged« er, er uklart, da det næppe kan tænkes, at en ikke-adelig kunne deltage i registrering eller behandling av et adelsbo¹.

Måske kan det også tages som indledning til offentlig deltagelse i skifte, at fra 1639 skulle den, der ville foretage arve-køb på landet, lade tage bevis på boets tilstand av birke- eller herredsfogeden².

Da det må anses for sandsynligt, at indførelsen av skifte-bøger på landet er påvirket av eller stammer fra købstæderne, vil det være rimeligt kort at gøre rede for, i hvilket omfang der er bevaret skifteprotokoller fra de sjællandske købstæder, og hvorledes disse ser ud før 1660. Der findes intet lovpåbud om skiftebøger i købstæderne, kun skulle der føres bog over de umyndiges midler — forordn. 1619 7. apr. § 5—6, — men der er bevaret en række skifteprotokoller, og disse er tydeligt nok indført av hensyn til umyndige arvinger. Tager man dem i kronologisk orden, hedder det foran i den ældste fra *Helsingør*, hvorfra der er bevaret skifteprotokoller 1571, 1583—92 og derefter sammenhængende til 1660, i den fra 1571: »Helsingør bys skifte-bog udi hvilken findes indskrevet alle skifter og andre bestillinger, som børnegods er anrørende . . .«, men den mangler ligesom de følgende en autorisation. *Vordingborgs* fra 1593—1611 kaldes blot »skiftebog begyndt 1593«, men den næste fra 1637—64 er autoriseret av borgmesteren og tre borgere, formentlig råd-

¹ Forordn. 1623 $\frac{1}{7}$ § 2—3. Gentaget i reces 1643 $\frac{27}{2}$ II. 15. § 3 og 5.

² Forordn. 1639 $\frac{8}{6}$ § 3.

mænd, 2. januar 1637: »udi denne bog findes 236 blade, hvorudi skal indføres summen og meningen på alle skifter . . .«, således at den ikke blot indeholder skifter, hvorved der har været umyndige arvinger, men den omfatter alle skifter. Den ældste fra *Køge* 1596—1611 mangler særlige oplysninger, men i den næste skiftebog fra 1606—33 hedder det: »Kopibog, som efter hr. kanslers forordning og befaling på Køge rådhus den 9. februar 1623 er sammenskreven, hvorudi findes indført alle skiftobreve og skifters forhandling på umyndige børns arvegods, som nu lever og under værgemål er, som til denne tid har kunnet opspørges.« Her kan ikke være tvivl om skiftebogens formål, og den viser klart, at det først er kanslerens indgriben, der har bragt orden i sagerne, og det er værd at lægge mærke til, at skiftebogen først er blevet til efter hans ordre, mens der ikke er nogen henvisning til den kgl. forordn. av 7. april 1619 om overformynderivæsen. De følgende skiftebøger fra *Køge* 1622—63 mangler autorisation. I *Holbæk* skiftebog 1641—50 er der heller ingen oplysninger om dens art, mens den følgende 1651—57 siges at indeholde *alle* skifter. Endelig siges det i *Næstveds* skiftebog 1658—69, at deri er indskrevet alt »de umyndige deres værgemaal angående«, altså igen blot en skiftebog indrettet av hensyn til børnegodset.

I ingen av disse skiftebøger er fundet nogen avgift til kronen, så de viser intet om nogen til »bobrud« svarende kendelse, men der kan i disse købstæder ikke være nogen tvivl om udviklingen av det offentlige skifte: først har man, undertiden før forordningen av 1619, indført en protokol med fortegnelse over børnegodset og de umyndige arvingers stilling, og derefter har det vist sig praktisk at føre bog over alle skifter. Udviklingen har næppe været ens eller samtidig i alle byer, og da lovbestemmelserne kun gælder umyndige i byerne, står man overfor en langsomt udviklet praxis, der kan have påvirket forholdene på landet. Dette er, hvad der kan læses ud av det bevarede materiale, men da der er huller i rækkerne av skiftebøger, og da der ikke er grund til at antage, at netop disse byer er gået i spidsen i udviklingen, er sandsynligvis mange skiftebøger gået tabt.

Medens skifteforvaltningen ikke gav herskabet nogen indtægt, uden for så vidt som ridefoged og skriver delvis kunne lønnes ved de sportler, der faldt ved skiftet, så havde dette en anden indtægt, der delvis fremkom efter et skifte, nemlig *førlov* eller *førlovspenge*. Denne avgift betaltes til herlighedsejeren hver gang en person, løsøre eller andre ejendele flyttedes fra hans gods til en by eller et andet gods, og det vil på vornedskabets område især sige flytning av arvelodder, og den betaltes av hver arving med et fast beløb for hver arvepart. Førlovspenge kendes allerede fra 1396¹, men det er ikke klart, hvorfor den skulle betales. Måske er det en kendelse for den beskyttelse, som husbonden havde ydet den, der flyttede, eller det, der flyttedes, og den blev først betalt, når ejendele faktisk blev bragt bort².

I 15—1600tallet var førlov altid de 3 rigsmark, der var fastsat i 1396, uanset det flyttedes værdi, og beløbet ydedes med samme sum av hver arving. Der findes fra privat gods eksempler på andre beløb³, men det synes en undtagelse, i hvert fald var beløbet, så vidt det har kunnet konstateres, fast på krongods på sjællandske lovs område. Een undtagelse er dog fundet, idet der på Samsø normalt ikke ydedes førlov. I de bevarede lister over sagesfald og førlov fra Samsø indenfor tiden 1578—1658 findes førlov kun ydet i følgende tilfælde: 1628. Peder Nielsen i »Ørløse« i Sjælland gav til »førresloff« 3 rmk. 1635. Mads Pedersen og hans medarvinger på »Hersholmb« gav til førlov av en arv, de førte her av landet til hobe 5 rdl. 1 ort. Denne særstilling for samsingerne hænger formentlig sammen med, at de som ejere av deres bygninger, hvorav de betalte husbondhold, nærmede sig selvejerne, og disse synes aldrig at have betalt førlov. Det må nemlig anses for utænkeligt, at der ikke i den lange årrække

¹ Dronning Margretes forordn. 1396. Aarsberetn. f. Geheimearkivet V, 55.

² Om førlov se Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie (1940), 476; Arent Berntsen: Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed (1656), 130 f.; Osterson Veylle anf. v. s. 289; Fussing: Herremand og fæstebonde (1942), 286 f. og 307 f.

³ Fussing anf. v. s. 287.

skulle være faldet arv efter samsinger til folk boende udenfor oen, så der skulle normalt meget hyppigere være ydet førlov, men hvorfor det netop er ydet i de to ovennævnte tilfælde kan ikke forklares. Samsø hørte til jyske lovs område, men administreredes fra et sjællandsk len.

For at få en baggrund for de i det følgende behandlede særlige forhold på Møn vil det være naturligt at se på, hvordan førlov blev ydet på andre len og i købstæder indenfor sjællandske lovs område, og som eksempler er valgt det nærmest Møn liggende len Vordingborg med Jungshoved og det fjærestliggende Kalundborg len.

Fra *Kalundborg* len, der foruden Samsø omfattede Ars og Skippinge herreder, er bevaret lensregnskaber med lister over det ydede førlov fra følgende år: 1579—80, 1599, 1606—7, 1611—33, 1635—46 og 1651—57. Her ydedes førlov både når en bonde selv forlod lenet med sine ejendele, og når arvet gods flyttedes derfra. Som eksempler på det første skal nævnes: 1580. Oluf Larsen, som boede i Svendstrup og flyttede ind på kirkens ibd. 1606. Jens Ibsens kvinde, som flyttede til Ods herred. 1611. Niels Pedersen i Bastrup, som flyttede av sin gård. Jørgen Nielsen Kræmmer i Kalundborg av en vejrmølle, han flyttede fra Vollerup til Kalundborg. 1615. Niels Jensen i Havnsø av en piges gods, som han tog til sig i Eskebjerg. 1617. Poul Møller i Skambæks mølle førte noget børnegods for en dreng, som han var værge for, til Melby. 1621. Christen Sørensen i Lille Fuglede flyttede av en gård på kronens ind på præstens gods. 1628. Anders Hansen i Vørslev for gods han flyttede fra Vørslev til Holbæk. 1632. Peder Mortensen for gods han flyttede fra Kaastrup til Kalundborg. 1646. Jep Jensen i Bastrup som flyttede av godset. 1651. Jens Pedersen i Niløse som flyttede til Antvorskov len.

Eksemplerne viser, at enhver form for flytning medførte, at der skulle betales førlov. Den skulle ydes, både når man flyttede bort fra lenets område, hvadenten det var til et andet len eller en købstad udenfor lenet, eller når man flyttede til den indenfor lenet liggende købstad Kalundborg eller til en præstegård indenfor lenet, skønt kronen havde herligheden herav. Når en kvinde

ved sit giftermål flyttede sine ejendele, måtte hendes mand betale førlov, og det samme gjaldt den værge, der flyttede sin myndlings gods. Mens der formentlig i alle disse tilfælde har været tale om flytning av alle den pågældendes ejendele, har også flytning av en hel bygning, som den ovennævnte vejrmølle, været betragtet som grundlag for opkrævning av førlovspenge. Der er derimod ikke fundet noget eksempel på, at der er ydet førlov ved flytning *indenfor* lenet.

Langt de fleste førlovspenge ydedes av arv, der blev flyttet fra arveladerens bopæl, og de ydedes også, når en enke med børn ved et nyt giftermål flyttede sine børns fædrearv. Præster ses aldrig her — og forøvrigt heller ikke på de andre gennemgåede len — at have ydet førlov, derimod betalte arvingerne efter en præsteenke 1651, denne avgift, og 1653 betaltes den av arvingerne efter en præst¹.

Efterfølgende tabel I skulle vise førlovspengenes hyppighed, ikke det samlede beløb, da det varierede efter arvingernes antal. Herav skulle man dels kunne se, i hvor stort omfang lenets befolkning flyttede, dels hvor hyppigt der på lenet forekom boer med arv til udenlens folk. Dette viser *ikke*, hvor mange overskuds-boer der i denne periode forekom på lenet, idet førlov jo ikke betaltes av arvinger, der boede på lenet, men da det drejer sig om en temmelig lang årrække, skulle tabellen vise noget om det *relative* omfang av dødsfald og overskudsboer. Den voldsomme stigning i arvefaldenes tal i 1620 og de ret store tal fra 1651—53 hænger formentlig sammen med de i disse år grasserende epidemier². På een flytning nær til Holbæk flyttede alle, der tog til købstaden, til Kalundborg. Tallene fra 1658 må tages med stærkt forbehold, da lenet på grund av krigen ikke var i regelmæssig drift hele året 1657—58.

Fra *Vordingborg* len, der omfattede Bårse, Hammer og Ty-

¹ Præsternes stilling til førlovsavgiften synes at have været meget forskellig landet over, og spørgsmålet vil blive gjort til genstand for en særlig undersøgelse, der formentlig vil fremkomme i Kirkehist. Saml.

² Mansa: Bidrag til Folkesygdommenes . . . Historie i Danmark (1873), 277 ff. og 384 ff.

Tabel I. Kalundborg len.

	Flyttet arv	Flytn. fra lenet	Flytn. til kobstad		Flyttet arv	Flytn. fra lenet	Flytn. til kobstad
1579 ...	15	..	..	1630 ...	10	..	..
1580 ...	..	1	..	1631 ...	5	..	..
1599 ...	12	..	..	1632 ...	11	..	1
1606 ...	5	1	..	1633 ...	1	..	..
1607 ...	6	..	..	1635 ...	6	..	1
1611 ...	21	1	1	1636 ...	7	..	..
1612 ...	20	..	..	1637 ...	6	..	..
1613 ...	5	2	..	1638 ...	7	1	..
1614 ...	18	4	..	1639 ...	4	..	..
1615 ...	13	5	1	1640 ...	3	..	..
1616 ...	19	4	..	1641 ...	10	5	..
1617 ...	31	5	1	1642 ...	9	3	..
1618 ...	23	6	..	1643 ...	1	1	..
1619 ...	15	1	..	1644 ...	4	..	..
1620 ...	89	13	1	1645 ...	4	2	..
1621 ...	7	2	..	1646 ...	4	2	..
1622 ...	10	3	..	1651 ...	19	2	..
1623 ...	21	3	..	1652 ...	22	2	..
1624 ...	17	..	..	1653 ...	37	..	..
1625 ...	20	3	1	1654 ...	19	1	..
1626 ...	18	..	1	1655 ...	18	..	..
1627 ...	..	2	..	1656 ...	9	2	..
1628 ...	13	2	1	1657 ...	26	4	1
1629 ...	9	..	..	1658 ...	3	..	..

bjærg herreder er bevaret materiale fra årene 1612—58 undtagen 1621 og 1647—49, da lenet var på avgift. Her ydedes førlov på ganske samme måde og i de samme tilfælde som på Kalundborg len, men der er dog i al fald ett sikkert eksempel på, at der er ydet førlov av arv, som vel flyttedes, men dog forblev indenfor lenet i 1642. Både antallet av førlov ved flytning og ved arv er her langt mindre end på Kalundborg len, men på grundlag av dette ene fænomen lader det sig næppe gøre at drage slutninger med hensyn til de økonomiske forhold hos de to lens bønder. I dette regnskab opføres som førlov også den avgift, de bønder måtte betale, der havde haft fremmed sæd i deres jord, men dette

Tabel II. Vordingborg len.

	Flyttet arv	Flytn. fra lenet	Flytn. til købstad		Flyttet arv	Flytn. fra lenet	Flytn. til købstad
1612 ...	8	1	..	1635 ...	3	..	..
1613 ...	10	..	..	1636 ...	1	..	..
1614 ...	4	..	..	1637 ...	4	..	..
1615 ...	6	..	..	1638 ...	2	..	..
1616 ...	5	1	..	1639 ...	..	..	..
1617 ...	4	..	..	1640 ...	1	1	..
1618 ...	4	..	..	1641 ...	..	1	..
1619 ...	4	..	..	1642 ...	3	..	1
1620 ...	9	1	..	1643 ...	2	1	1
1622 ...	..	1	2	1644 ...	2	..	..
1623 ...	1	1	2	1645 ...	2	..	..
1624 ...	3	..	1	1646 ...	..	..	..
1625 ...	..	2	..	1650 ...	1	..	..
1626 ...	2	1	..	1651 ...	3	..	..
1627 ...	1	1	1	1652 ...	2	2	2
1628 ...	1	1	..	1653 ...	8	..	..
1629 ...	..	1	..	1654 ...	2	..	..
1630 ...	1	1	..	1655 ...	..	1	..
1631 ...	3	..	..	1656 ...	4	..	..
1632 ...	..	..	..	1657 ...	..	..	..
1633 ...	1	3	1	1658 ...	..	..	..
1634 ...	2	..	..				

er der her set helt bort fra, da denne form for »fôrlov« er de her behandlede fœnomener helt uvedkommende. Een flytning av person fra lenet gik til Norge, fire til Vordingborg, fem til Præstø og to til Stubbekøbing, og to gange tilfaldt arv personer i udlandet. Se tabel II.

Går man fra landet til disse to lens købstæder, viser antallet av fôrlovsydelse sig at være meget mindre, fordi Kalundborg og Vordingborg var småbyer med få indbyggere, men iøvrigt er hyfogedregnskaberne bevaret i meget ringere omfang end lensregnskaberne. I tabellen opføres også de år, hvorfra regnskaberne er bevaret, men hvori der ikke er ydet fôrlovspenge. Anledningerne til fôrlovs betaling er de samme som på lenene, men et par gange er det usikkert, hvorhen den pågældende person

Tabel III. Kalundborg by.

	Flyttet arv	Flytn. til andet len	Flytn. til købstad		Flyttet arv	Flytn. til andet len	Flytn. til købstad
1620 ...	9	1	..	1643 ...	..	..	1
1621 ...	4	..	1	1644 ...	..	..	..
1626 ...	1	1	..	1645 ...	1	..	..
1628 ...	..	..	..	1646 ...	..	..	..
1629 ...	2	..	2	1647 ...	..	..	1
1633 ...	..	..	..	1648 ...	..	..	..
1638 ...	3	..	..	1649 ...	..	..	..
1639 ...	3	..	..	1650 ...	..	..	..
1640 ...	..	..	..	1651 ...	2	..	..
1641 ...	2	..	..	1652 ...	2	..	..
1642 ...	1	..	1	1653 ...	..	..	..

Tabel IV. Vordingborg by.

	Flyttet arv	Flytn. til andet len	Flytn. til købstad		Flyttet arv	Flytn. til andet len	Flytn. til købstad
1622 ...	2	..	..	1636 ...	2	..	..
1623 ...	3	..	2	1637 ...	2	..	..
1624 ...	4	..	..	1638 ...	1	3	..
1625 ...	1	..	..	1639 ...	5	..	1
1633 ...	1	2	1	1640 ...	..	..	..
1635 ...	3	i	i	1645 ...	i	..	..

eller arv er flyttet. Een flytning har iøvrigt en vis interesse til forståelse av retsbetjentenes rekruttering: 1642 flyttede en rådmænd i Kalundborg *Jacob Christensen* til Løve herred for at blive herredsfoged. Se tabel III og IV.

For yderligere at være sikker på, at de nedennævnte forhold på Møn ikke fandtes andre steder, er gennemgået Dragsholm lens regnskab 1592 og Tryggevælde lens regnskaber 1596, 1607, 1611 og 1616, og her findes førlovspenge kun på samme måde som på det ovenfor behandlede len. Desuden er gennemgået Køge skifteprotokol 1596—1602 og byfogedregnskaberne fra alle købstæder indenfor sjællandske lovs område, og her er det samme tilfældet som i de i tabellerne behandlede købstæder.

Lensmanden på Stegehus *Peder Basse* til Sørup fik kongebrev av 1622 $27/6$ om forskellige forhold på Møn, og heri hed det blandt andet, at da bønderne på Møn av arild havde svaret kongen 15 sk. i forlovspege, var kongen tilfreds med, at det også fremtidig forblev ved denne taxt. Sagen må formentlig være blevet rejst av *Peder Basse*, der 1618 var kommet til Stegehus len efter 1598—1613 at have haft Roskildegård inde og 1613—18 Svendstrup len, og fra disse len kendte han kun forlovspege efter den sædvanlige taxt på 3 mark. I al fald fik hans ridefoged 1619 $26/4$ tingsvidne av Møns vestre herred og $29/4$ samme år av østre herred om, »hvorvidt bobrud og forlov, som her ud av gammel tid indtil nu er gået og udgivet til kongssag«, og begge steder udtalte tingmændene og menige herredsmænd, at så længe de kunne mindes, og som deres forældre havde sagt for dem, da var der givet og gået her av landet til kongssag for hvert bobrud 12 sk. dansk, ligeså hvert forlov¹.

Da der intet findes om sagen i Danske Kancellis indkomne breve, må man av ovenstående slutte sig til sagens gang. Formentlig har den nye lensmand set, at forlovspegene her ydedes efter en lavere taxt, end det ellers var brugeligt, og han har ment, at han ikke uden at krænke kongens interesser kunne lade dette passere. Han har da ved hjælp av tingsvidnerne fået forholdet oplyst og har indstillet sagen til kongens avgørelse. Når *Christian IV.*, der ellers nok kunne være ude om at sikre kronen ogede indtægter, har godkendt den gamle ordning, hænger det nok sammen med, at forlov på Møn ydedes i langt flere tilfælde end ellers kendt, og at han herfra fik en anden indtægt, der andre steder ikke skulle ydes, nemlig *bobrud*. Det er imidlertid muligt, at sagen er rejst av rentekamrets revision, der har set, at de mønske forlovspege blev betalt efter en usædvanlig og lavere taxt, men da sagen dukkede op umiddelbart efter, at *Peder Basse* havde overtaget sit nye len, er det nok ham, der har rejst spørgsmålet.

Når bønderne vidnede, at forlov og bobrud hver ydedes med 12 sk. dansk, var det kun delvis rigtigt. Taxten var på lenet

¹ Tingsvidnerne ligger som bilag i lensregnskabet 1622.

Tabel \

	Bobruds				Uoplyst	Pers. flyt. inden- lande byc
	Enke- mænd med børn	Enker med børn	Børn efter forældre	Andre nære familie- forhold		
1619	1	..	1	2	1	..
1620	..	..	2	..	6	1
1621	..	..	..	..	7	..
1622	1	..	4	..	6	..
1623	..	1	..	..	8	1
1624	..	..	..	2	7	1
1625	1	2	..	..	9	..
1626	2	3	..	..	3	..
1627	6	2	..	..	8	..
1628	3	..	..	2	..	..
1629	3	1	2	..	11	..
1634	2	..	3	3	2	..
1635	4	1	1	..	4	..
1636	9	7	2	..	2	..
1652	..	..	..	4	7	1
1653	..	..	..	6	10	..
1654	..	..	..	9	4	..
1655	..	..	..	2	12	..
1656	..	..	..	..	17	..
1657	..	..	..	3	7	..
1658	..	..	..	..	3	..

1612—13 12 sk., 1619—52 15 sk. og 1653—58 18 sk., og i Stege by 1602—17 12 sk., 1622—24 15 sk. 1625 18 sk. 1627—31 12 sk. og 1640—56 18 sk. Stigningen hænger formentlig sammen med dalerens ændrede skillingstal og inflationen, men nedsættelsen i Stege 1627—31 kan ikke forklares. Fra 1652 bevilgedes der borgmester og råd det halve av bobruddet, således at kronen her fik sin indtægt beskåret, men taxten ændredes ikke.

Går man til lensregnskabet og byfogedregnskaberne for at se, hvordan de to afgifter faktisk blev ydet, er der den vanskelighed,

ius len.

Person flyttet til købstad	Person flyttet til andet len	Arv flyttet indenfor landsby	Arv flyttet indenfor lenet	Arv flyttet til købstad	Arv flyttet til andet len	Usikre førlov for flytning av person	Arv flyttet uvist hvorhen
1	..	1	6	..	1	3	2
1	..	..	12	1	2	1	11
1	1	..	..	..	..	2	27
2	1	4	3	..	..	..	12
3	3	1	10	..	..	..	2
2	1	8	8	..	3	..	2
1	3	1	2	..	..	..	..
1	..	2	5	..	..	..	..
..	..	3	..	..	..	..	14
..	..	2	2	2	1	..	1
..	..	..	6	..	..	..	5
..	..	..	1	..	..	..	1
..	1	4	2	..	..	..	6
..	..	..	3	..	..	..	1
1	1	..	3	..	..	..	15
..	1	..	..	..	..	..	20
..	1	..	..	..	..	..	13
..	..	..	..	..	..	..	9
..	..	..	..	2	1	..	18
..	..	..	1	..	..	..	5
..	..	..	1	..	..	..	3

at skriverne ikke altid har holdt dem adskilt, men som regel kan man av sammenhængen se, hvad der menes. Avgifterne findes under de uvisse indtægter i lensregnskabet, og den pågældende post betegnes oftest kun som førlov, undertiden som førlov og bobrud, selv om der ved de enkelte underposter er angivet, hvilken av de to avgifter der er tale om. Ved de enkelte ydelser står ligeledes oftest kun førlov, selv om det av sammenhængen og beløbets størrelse er klart, at der er tale om begge avgifter under ett. I Stege byfogedregnskaber holdes avgifterne helt

adskilt 1600—13, og 1622—24 kaldes de tilsammen kun førlov, mens de i andre regnskaber er anbragt under sagefaldet. Materialet er følgende: I. Regnskab for Elmelundegård 1607, 1611, 1613, 1615 og 1618. II. Regnskab for Stegehus med Elmelundegård 1619—29, 1634—36, 1652—61. III. Stege byfogedregnskaber 1600—03, 1607—17, 1622—25, 1627—31, 1640—41, 1652—56.

Hvad bobrud er, kan ses av omtalen ved de enkelte tilførsler i *lensregnskabet*, og nogle eksempler skal anføres: 1612. Ett bobrud og to førlov i Tostenæs, der skifte stod efter Rasmus Hofmand. 1619. Per Rasmussen i Svendsmark til bobrud efter hans hustru. 1620. Fem arvinger gav hver ett førlov og ett »bobrud for dem alle« i Frennerup. Niels Jacobsen i Askeby gav ett førlov for arv efter sin mor og ett bobrud. Hans Pedersen i Tøvælde, da han byttede med sine små børn efter moderen, gav ett bobrud. 1622. Morten Lauridsen og Mette Lauridsdatter gav bobrud, »der de brød boen og arvede efter deres far«. 1623. Anne Rasmus' i Ebbelnæs gav bobrud, der hun skiftede med sine små børn efter sin mand. Rasmus Jensen, der arvede Rasmus Jyde i Raabymagle, gav ett bobrud og et førlov. 1624. Tre arvinger i Jylland, der arvede efter en kone, gav hver et førlov og sammen med hendes mand ett bobrud. Anders Jensens enke i Lendemarke gav bobrud, da hun betalte gælden efter hans død. 1625. Oluf Lolliks enke i Mandemarke gav bobrud, da hun skiftede med sine børn. Rasmus Staal i Råbymagle gav ett bobrud, da han skiftede med sin kones arvinger. 1627. Peder Ingvarsen i Stubberup gav ett bobrud, da han skiftede med sine stifbørn. 1634. Laurids Biere i Udby gav ett bobrud og et førlov, da han skiftede med sine sødskende efter deres far.

I *Stege* byfogedregnskaber findes ganske de samme oplysninger, men her betaltes desuden 1628 av boet efter Rasmus Blasen, efter hvem arvinger ikke fandtes, et halvt bobrud, skønt arveløst gods ellers helt og holdent tilfaldt kronen.

Herefter må *bobrud* være en *avgift, som betaltes til kronen av arvingerne for at de kunne få lov til at skifte arven*, uanset hvordan de var beslægtet med arveladeren, hvor mange de var, eller om

Tabel VI. Stege by.

	Bobrud				Førlov					
	Enkemænd efter børn	Enker efter børn	Andre nære familie- forhold	Uoplyst	Personer til tenet	Personer til andet ten	Arv til tenet	Arv til andet ten	Usikre ferlov av person	Arv flyttet uvist hvorhen
1602.....	..	..	3	3	..	..	1	2	..	1
1603.....	..	..	..	6	..	..	..	..	4	2
1608.....	..	..	..	..	3	1	..	..	..	..
1609.....	..	1	1	2	1	..	1	..	..	..
1610.....	1	..	..	1	1	1	..	..	2	..
1611.....	..	..	..	3	..	..	..	..	..	..
1612.....	1	1	1	1	2	..	..	..	..	..
1613.....	..	..	2	1	1	1	..	..	..	..
1614.....	..	..	1	4	1	2	..	1	..	..
1615.....	..	..	..	5	..	..	..	1	..	..
1616.....	..	..	..	5	..	..	..	1	..	1
1617.....	..	..	..	4	..	..	..	1	..	..
1623.....	..	..	..	..	..	..	..	1	..	2
1624.....	..	..	..	..	1	1	..	..	..	3
1625.....	..	..	2	1	3	2	1	2	..	1
1627.....	..	..	2	7	..	..	..	..	..	6
1628.....	..	..	1	2	1	..	..	..	..	1
1630.....	..	..	1	2	..	..	..	..	..	3
1631.....	..	..	3	2	..	..	..	..	..	2
1640.....	..	..	1	3	..	..	..	1	..	1
1641.....	..	..	3	11	..	..	..	..	..	7
1642.....	..	..	5	10	2	1	..	..	..	5
1643.....	..	..	2	1	2	..	..	..	..	..
1644.....	..	..	..	2	..	..	..	..	..	..
1645.....	..	..	3	1	..	1	..	..	..	2
1652.....	..	..	3	1	..	2	1	..	..	..
1653.....	..	..	2	2	2	3	..	..	..	..
1654.....	..	..	..	2	..	2	..	..	..	..
1655.....	..	..	1	2	..	..	..	1	..	..
1656.....	..	..	3	13	..	..	..	1	..	..

de boede på Møn eller ej, og det betaltes også, når arvingen blev boende i sin avdøde mands eller hustrus gård, og er således uafhængigt af, om arven flyttedes, og det har derfor intet med forlov at gøre.

Bobrud kan ikke i det bevarede materiale konstateres før 1602, da det første gang findes i Stege, og dets alder kendes derfor ikke, men bønderne havde nok ret, når de vidnede, at bobruddet var »av arild« og det lader sig ikke avgøre, med hvilken begrundelse kronen krævede avgiften, skønt der ikke var tale om offentligt skifte.

Bobrud kendes kun fra Møn, og her havde *forlov* også en særlig karakter, da det foruden i de sædvanlige tilfælde -- flytning av arv eller person bort fra lenet enten til et andet len eller til lenets købstad Stege eller fra Stege til landsby på lenet -- også skulle betales ved flytning av både person og arv fra landsby til landsby eller i samme landsby *indenfor* lenet. Nogle få eksempler fra lensregnskabet på betaling av forlov vil være nok til at vise både det normale og det specielle. 1619. Niels Rasmussen i Skelby på Falster for arv efter Jens Hollænder i Askeby. Søren Møller, som flyttede fra Lendemark til Stege. 1620. *Anders Henningsen i Køkseby og Henning Hansen i Hårbylille for arv efter Sidsel Hanses i Lerbæk. *Lars Nielsen i Nøbølle efter sin farbroder Christen Lauridsen i Nøbølle. *Jens Fynbo, der flyttede fra Kjeldbymagle til Askeby. Peder Købmand i Stege, der flyttede Clemind Clemindsens enke i Frennerup til Stege med hendes gods. 1621. Niels Plog i Ebbelnæs, der flyttede til Sjælland. Knud Væver, der flyttede fra Vollerup til Stubbekøbing. 1622. Anders Jacobsen i Sprove flyttede til Stege med sit gods. 1621. *Gert Madsen i Tostenæs flyttede sin kones gods dertil fra Udby. 1628. Niels Andersen og Rasmus Kræmmer i Stege for arv efter Laurs Madsens kone i Tøvælde. 1652. *Maren Jensdatter i Vindebæk, som flyttede fra sin bolig og kom i ægteskab med Rasmus Madsen Fræer ibd. De med * mærkede eksempler viser flytninger foregået mellem landsbyer på lenet eller indenfor den samme landsby.

Fra Stege skal nævnes et par eksempler, der supplerer oplys-

ningerne fra lenet. 1608. Hans Kræmmer flyttede fra Stege til Vordingborg. 1612. Anders Rasmussen flyttede fra Stege til Frennerup. 1616. Hans Jørgensen flyttede arv til Gulland. 1617. Per Bogø flyttede arv til Stubbekøbing. 1624. Christen Andersen i Spejlsby flyttede sin hustrus arv fra Stege. 1652. Henning Adamsen i Kjeldby og Peder Splint i Tøvælde for arv efter Niels Bysvends kone i Stege, som de flyttede til landsbyen. 1655. Hans Ibsen i Dyrlev på Sjælland flyttede arv hertil. Alle disse eksempler fra Stege er af normal art, og det kan ikke ses, at der er betalt forlov for flytning af arv indenfor byen.

Av disse eksempler fremgår, at forlovspege både betales i de samme tilfælde som dem, der kendes fra andre len og byer, og ved flytninger, der ellers ikke medførte denne avgift. Her betales forlov af den, der flyttede sin arv eller sin kones gods eller sit eget gods fra en landsby til en anden på øen, ja endog ved flytninger af gods indenfor samme landsby. Forlov har således her et betydeligt større omfang end ellers kendt, og som det vil fremgå af tabel V var flytninger af arv og personer hyppige indenfor lenet.

De opstillede tabeller V og VI over bobrud og forlov på Møns len og i Stege er ikke fuldt pålidelige, fordi materialet ikke altid tillader en sikker afgørelse af alle forhold ved skiftet, men de tvivlsomme tilfælde er anbragt i kolonnerne efter bedste skøn. Når der i regnskabet står, at en enke eller enkemand har skiftet med sine børn og kun har ydet bobrud, men ikke forlov, er der gået ud fra, at arven ikke er flyttet. Når det hedder, at der er ydet bobrud efter n.n.s kvinde, er det antaget, at manden var i live, da der andre steder står: efter sal. n.n.s kvinde, og bobruddet er da opført under »nære slægtninge«, der foruden skifter, hvor kun ægtefællen findes *anført* som arving, også omfatter de tilfælde, hvor børn har skiftet efter deres forældre og omvendt og sødskende efter en broder eller søster.

Med hensyn til tabel V gælder, at i alle de tilfælde, hvor enker og enkemænd skiftede med deres børn, ydedes der *kun* bobrud undtagen i 1627, da der to gange, hvor enker og to gange hvor enkemænd skiftede med deres børn, ydedes både bobrud og

førlov. Forklaringen er formentlig den, at alle de øvrige enker og enkemænd blev boende med deres børn i den avdødes gård eller hus, således at der ikke flyttedes nogen arv, og der derfor ikke skulle betales førlov, mens der i de fire tilfælde i 1627 har været børn, der ikke boede hjemme og derfor flyttede deres arveparter. Der betaltes bobrud alene av fire enker og femten enkemænd, og de må altså været blevet boende på arveladerens bopæl, men de ses ikke at have haft børn. Det må de nu vistnok have haft, for ellers kunne manden ikke arve, og konen havde ingen arveret efter manden. Formentlig skyldes det blot glemsomhed hos skriveren, at børnene ikke er nævnt, for havde der været fjærnere arvinger, andre frænder, måtte disse have betalt førlov, idet deres arveparter skulle flyttes fra gården.

Det er overvejende sandsynligt, at alle de førlov, der i tabellen er betegnet som usikre, ydedes for flytning indenfor lenet, men det kan ikke ses, hvilke av disse flytninger der foregik indenfor samme landsby og hvilke fra landsby til landsby. Under førlov for arv indenfor samme landsby er medtaget skifter mellem enker og enkemænd og disses børn, da det må antages, at familien er blevet boende i landsbyen, når intet særligt oplyses om flytning av arv eller person. Når arvingernes antal er opgivet, er hver arvelod regnet for een post, da hver arving skulle betale førlov, og da de ikke altid boede samme sted. Fra 1652 og følgende år findes yderst sparsomme oplysninger om arvingernes bopæl.

De ovenfor nævnte taxter for førlov synes ikke altid at have været helt faste, for 1624 betalte tre arvinger i Jylland hver 3 mark i førlov, og 1656 betalte een arving på Fyn og to i Stege hver $4\frac{1}{2}$ mark. Ligesådan var det ved flytning av personer. For hvert av årene 1625, 1626, 1635 og 1652 betalte personer, der flyttede til Låland og Falster hver 3 mark i førlov, og 1653 og 1654 kostede det $4\frac{1}{2}$ mark at flytte til Sjælland, skønt der også findes eksempler på, at der ved flytning bort fra øen er blevet ydet efter den sædvanlige mønske taxt. Een gang — 1652 — betalte en mand fra lenet 3 mark for at få lov at flytte til Stege, hvad der ellers kun kostede det samme som ved flytning indenfor

lenet. Da en mand 1629 købte en mølle på Møn og flyttede den til Falster, måtte han av med 3 mark, og en kone, der 1657 flyttede fra de fattiges gods på Møn til et andet sted på øen, måtte betale $4\frac{1}{2}$ mark i førlov. Selv om disse eksempler er uregelmæssige, ser det ud til, at de særlige, lave taxter for førlov kun gjaldt ved flytning av arv eller personer indenfor lenet, mens lensmændene har krævet den ellers gængse, højere taxt på 3 mark, når der var tale om flytning fra lenet, hvad der understreger, at forholdene på Møn havde en særlig karakter.

Tablet VI over avgifterne i Stege indeholder også et par uregelmæssigheder. Rasmus Skrædder i Kallehave, betalte 1640 3 mark i førlov, formentlig fordi han flyttede arv fra Stege til Sjælland og derfor måtte betale efter den på Sjælland gældende taxt. Mere mærkeligt er det, at 1641 betalte Marchen Peder Svendsens for en arvepart efter sin mand Jens Ladefoged efter vurdering 6 rdl. Selv om hun er blevet gift igen og har flyttet sin arv bort fra lenet, er det ikke muligt deri at finde en forklaring på de abnormt høje førlovspenge. Muligvis er hun flyttet bort fra Danmark, så der er tale om sjettepenge. En enkelt arv, der 1656 førtes til »Slesvig i Holsten«, medførte betaling av sjettepenge, og således må hertugdømmerne med hensyn til arveudførsel være blevet betragtet som udland, da udenlandske arvinger altid skulle betale en sjettedel av deres her i landet faldne arv til kronen¹. Da byfogedregnskabernes oplysninger ofte er ret kortfattede, er det vanskeligt at udskille de forskellige typer, men det kan i al fald ikke påvises, at der i Stege er blevet betalt førlov ved flytning av arv eller personer indenfor købstaden, således som det var tilfældet ved flytninger indenfor samme landsby på lenet.

Selv om tabellerne ikke kan opstilles helt nøjagtigt, skulle de stort set kunne vise omfanget av bobrud, førlov ved arv og ved flytning og til en vis grad, hvor personer og arv flyttedes hen og derved give nogle oplysninger om befolkningens vandring. Trods vornedskabet synes befolkningen ikke at have været helt stabil, og her — som på Kalundborg og Vordingborg len — er der tale

¹ Reces 1643 ²⁷/₂ II. 7. § 2.

om et ikke helt ringe antal flytninger i den periode, som materialet belyser, idet flytning av arv må avspejle en flytning, der er foregået før arvefaldet, således at man ikke kan nøjes med at optælle de flytninger av personer, der direkte fremgår av regnskaberne.

Efter Frederik III.s tronbestigelse søgte mønboerne om stadfæstelse på deres privilegier, og 1650 ¹⁶/₈ anmodedes lensmanden på Stegehus *Corfitz Ulfeldt* om udførligt at meddele kongen hvilke privilegier, der havde været i observans og uimodsigeligt brugt¹. Der kendes hverken svar på dette brev eller nogen kongelig stadfæstelse på privilegierne, hvortil den særlige ordning med bobrud og forlov vel må siges at høre, men formentlig er alt foreløbig blevet ved det gamle, for de to avgifter betaltes på samme måde som hidtil i al fald til 1658 på lenet og til 1656 i Stege.

I amtsforvalterregnskaberne efter 1660 findes intet om bobrud, og det samme gælder Møns vestre herreds tingbog 1668—74 og Stege rådstueprotokol 1649—68. I Stege byfogedregnskaber 1668—72 findes intet bobrud og kun fire gange forlov, nemlig to gange ved flytning til Sjælland og to gange ved flytning til landsbyer på Møn. De uvisse indtægter mangler i byfogedregnskaberne 1672—99. Da alle disse regnskaber er rei summariske, tør man imidlertid ikke herav slutte, at avgifterne ikke er blevet betalt efter 1660.

Det er utilfredsstillende ved en undersøgelse som denne at måtte konstatere, at man ikke kan finde disse særlige mønske forholds alder og oprindelse, men sammen med de ovenfor omtalte særlige forhold på Samsø skulle den vise, at de retslige forhold på dette felt ikke har været ens landet over, ja end ikke indenfor samme landskabslovs område². Det tyder på, at bøn-

¹ Sjæl. Tegn. 1648— 50 f. 381.

² Også på lenene indenfor Jyske lovs område har der været forskel på praxis med hensyn til ydelsen av forlov. Mens der fra Aalborghus og Lundenes len intet eksempel kendes på, at der er ydet forlov av arv, der forblev i den landsby, hvor arven var faldet, forekommer dette på Odensegård len 1577, 1604, 1609 og 1611. På Aalborghus len ydedes forlov aldrig for flytning

dernes kår ikke har været ens i alle rigets forskellige dele, men kun en omfattende undersøgelse av både førlov og andre retsforhold vil kunne vise, i hvilket omfang det var tilfældet.

Summary.

Partition of inheritance was always undertaken by the heirs themselves untill 1683, when it was established, that all partitions should be controlled by the crown and normally accomplished by government officials. Attempts to institute public control are found as early as 1571 in Elsinore. Records of division of inheritance on Sealand are found in towns, beginning with the registration of the inheritance of minors, and this was legally established in 1619. In the country records are first found on crown-lands 1630 and on private estates in 1651. In 1396 a duty of 3 marks called "førlov" had been imposed on inheritance, goods and persons, moved from one jurisdiction to another and tables I—IV show how often it happened on two crown-lands and in two towns. In Sealand no duty was paid to the crown on partition of inheritance.

On the island of Møn special conditions are found. Here the duty of "førlov" was levied *also* when goods or persons moved within the jurisdiction, even when inheritance was transferred from one farm to another within the same village, but here the duty was only 12—18 skillings i. e. one sixth to one eighth of the ordinary duty. Here an additional duty called "bobrud" was levied on the same scale. "Bobrud" had to be paid before the heirs were allowed to divide the inheritance, notwithstanding whether it was moved or not, and it was imposed on both the tenants of the crown and on the inhabitants of the only town on the island, Stege. The sources available to describe this purely local phenomenon are very scanty and it can only with certainty be said to have been in existence during the years 1602—1660, but in 1619 the tenants declared that it had "always" existed and probably it is medieval. On the island of Samsø the tenants did not pay "førlov", probably because they were free-holders as far as their farmhouses were concerned. These two anomalies

av personer, mens dette var ret hyppigt på Odensegård. Lignende forskjelligheder forekommer i købstæderne både indenfor jyske og indenfor skånske lovs områder.

from the laws in force indicate, that these tenants in this respect lived under other conditions than the rest of the population. Tables V and VI show the frequency of "forlov" and "bibrud" on Møn and in Stege.

II.

Norsk-danske Religionsforhandlinger i Paris under Kristian IV. (1647).

Af

J. J. Duin.

I den senere tid er Hannibal Sehesteds navn blitt satt i forbindelse med visse forhandlinger som ble ført i Paris med henblikk på å gjeninnføre katolisismen i Norge. Disse forhandlinger ble kjent ved to dokumenter som Ivar Hansteen Knudsen har funnet i romerske arkiver og som han publiserte i sin oversikt over pavestolens forbindelser med Norge i de to første hundreår etter reformasjonen¹. Dokumentene var udaterte, men fantes i et samlebind fra ca. 1650. Forhandlingene i Paris, sier dokumentene, ble fra dansk side ført av stattholderen (vice-re) i Norge, som var i en særlig ambassade ved det franske hoff, men stattholderens navn nevnes ikke. Ved en lapsus identifiserte² Hansteen Knudsen denne stattholder med stattholder Jens Juel som han tidligere, under året 1625, hadde omtalt³ og som efter sigende var velvillig innstillet overfor den katolske religion. Siden Jens Juel døde i 1634 og hans hustru Ide Lange ikke var datter til den forrige danske konge og søster til den daværende — slik som de nevnte dokumenter sier —, kunne han ikke være den danske utsending som ca. 1650 var i Paris. Selvom dokumentenes datering var usikker, kunne tiden før 1634

¹ Ivar Hansteen Knudsen: *De relationibus inter S. Sedem et Norvegiam duobus primis post reformationem sæculis vigentibus* (Rom, 1946), 184 - 187.

² *Ibid.*, 132 f. og 184.

³ *Ibid.*, 110 og 163 f.